

**АБУ АБДУЛЛОҲ
МУҲАММАД ИБН ИСМОИЛ АЛ-БУХОРИЙ**

**2
АЛ-ЖОМИЪ АС-САҲИҲ
(Ишонарли тўплам)**

ҚОМУСЛАР БОШ ТАҲРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ — 1997

*Арабчадан ХОЖА МУЗАФФАР НАБИХОН ЎҒЛИ ва
ХОЖА БАХТИЁР НАБИХОН ЎҒЛИ таржимаси*

Бисмилахир роҳманир роҳим.

САВДО-СОТИҚ КИТОБИ

1-боб. Оллоҳ таолонинг: «Оллоҳ савдо-сотиқни ҳалол ва судхўрликни ҳаром этди» («Бақара» сураси, 275-оят) ва «Ораларингизда юрғазиб турган нақд савдо бўлса...» («Бақара» сураси, 282-оят) ва «Намоз ўқиб бўлингач, ер юзи буйлаб тарқалингизлар-да, Оллоҳнинг фазлу карамидан (ризқ) тилангизлар, Аллоҳни кўп зикр этингизлар, шояд нажот топсангизлар» (“Жумъа” сураси, 10-оят) ва «Қачонки улар бирор тижоратни ёки ўйин-кулгини куриб қолсалар, ўша томон кетурурлар ва сизни тик турган ҳолингизда тарк қилурлар. Айтинг, (Эй Муҳаммад), Оллоҳ ҳузуридаги нарса (иймон-эътиқод ва амали солиҳлар учун бериладиган мукофот) ҳар қандай тижорат ва ўйин-кулгидан ҳам улўғдир» (“Жумъа” сураси, 10-11-оятлар) ва «Эй мўъминлар, молларингизни ўрталарингизда ноҳақ йўллар бирлан емангиз, балки ўзаро розилик бирлан бўлган савдо-сотиқ орқали мол-дунё касб этингиз» (“Нисо” сураси, 29-оят) деган сўзлари (қавллари) хусусида».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Ҳурайра Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламниш: ҳадисларини кўп айтур, муҳожир ва ансорлар эрса Жаноб Расулуллоҳнинг ҳадисларини Абу Ҳурайрачалик куп билмаслар», - дейсизлар. (Бунинг боиси) — муҳожир биродарларим бозорларда бор-барака қилиш бирлан банд бўлишган кезларда мен қорним туйиши бирлан кифояланиб Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хизматларини қилиб юрдим, улар бўлмаган жойларда бўлдим, улар эшитмаган нарсаларни эшитиб, ёд олдим. Шунингдек, ансорий биродарларим ўз мол-мулклари ишлари бирлан банд эрдилар. Мен эрсам, бир мискин сифат одам бўлиб, улар эшитмаган нарсаларни эшитиб, ёд олдим. Жаноб Расулуллоҳ бир куни: «Кимки ушбу ҳадисимни тугатгунимча кийимини ерга ёйиб ўлтириб, ҳадисимни тугатганимдан кейин, уни йиғиб олиб бағрига босса, мендан эшитганларини ёддан чиқармайдиган бўлур», — дедилар. Шунда мен чакмонимни ерга ёйиб қуйдим. Ҳадис тугагач, уни олиб бағримга босдим. Шу-шу Жаноб Расулуллоҳдан нимаики эшитсам, ёдимда қоладиган бўлди».

Иброҳим ибн Саъд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абдурраҳмон ибн Авф (разияллоҳу анҳу): «Биз Мадинага келганимизда Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени

Саъд ибн ар-Рабиъ бирлан ака-ука тутинтириб қўйдилар. Саъд ибн ар-Рабиъ менга: «Мен ансорларнинг (ичида) энг бойиман, сизга молу дунёмнинг тенг ярмини бераман. Хотинларимнинг қай бири маъқул бўлса, ўша сизники бўлсин, иддаси тугагандан кейин, унга уйланаверинг!» — деб айтдилар», — дедилар. Шунда Абдуррахмон: «Оллоҳ таоло сизнинг аҳли аёлингиз ва молу дунёнгизга барака берсин! Менга бозорни кўрсатинглар!»— дедилар. Ул кишига Қайнуқоъ бозорини кўрсатишибди. Сўнг, Абдуррахмон эртаси куни эрталаб ўша бозорга бориб, озгина пишлоқ ва сариёғ харид қилибдилар. Бир неча кундан кейин, Жаноб Расулulloҳ ул кишини учратиб қолибдилар-да, қўлларида бир сариқ нарсанинг доғи борлигини кўриб: «Эй Абдуррахмон, аҳволинг нечук?»— дедилар. Абдуррахмон: «Бир ансория аёлга уйландим», — дедилар, Жаноб Расулulloҳ: «Маҳрига нима бердинг?»— деб сўрабдилар. Абдуррахмон: «Данакдек олтин», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Битта қўй сўйиб бўлса ҳам, тўй қилгил!»— дедилар».

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абдуррахмон ибн Авф Мадинага келдилар. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ул кишини Саъд ибн ар-Рабиъ ал-Ансорий бирлан ака-ука тутинтириб қўйдилар. Саъд катта мол-мулк эгаси эрдилар. Шунинг учун ҳам Абдуррахмонга: «Бойлигимнинг тенг ярмини сизга бердим ва аёлларимдан хоҳлаганингиз сизники бўлсин!»— дедилар. Абдуррахмон: «Оллоҳ таоло сиз, аҳлу аёлингиз ва молу дунёнгизга барака ато этсин, менга бозорни кўрсатингизлар!»— дедилар. Сўнг, бозордан бир оз сариёғ ва пишлоқ харид қилиб, ўзлари тушган манзил аҳлига олиб келдилар. Орадан қанча вақт ўтганлигини худо билади, бир куни Абдуррахмон эгниларида янги либос бирлан келиб қолдилар. Шунда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ул кишига: «Бирортасини севиб қолдингми?»— дедилар. Ул киши: «Бир ансория аёлга уйландим», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Қанча (маҳр) бердинг?»— дедилар. Абдуррахмон: «Данакдек (ёки данак вазнидек) тилло бердим», — дедилар. Жаноб Расулulloҳ: «Битта қўй сўйиб бўлса ҳам, тўй қилгил!»— дедилар».

Абу Суфён разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жоҳилият даврида Укоз, Мажанна ва Зулмажоз номли бозорлар бўларди. Ислому қарор топгач, мусулмонларга бу ерларда савдо-сотик қилиш гуноҳдек туюла бошлади. Шунда ушбу оят нозил бўлди: «Оллоҳдан фазлу карам иштингизда сизлар учун ҳеч қандай гуноҳ йўқдир» (яъни, Ҳаж кунлари ва ҳаж сафарида тижорат қилмоқ жоиздур, агар асл мақсад ҳаж қилмоқлик бўлса) (Бақара сураси, 198-оят).

2-боб. Ҳалол(нинг ҳалоллиги) аниқдур ва ҳаром(нинг ҳаромлиги) аниқдур, аммо баъзилар учун иккисининг орасида ҳалол ёхуд ҳаромлигини фарқлаш қийин бўлган нарсалар мавжуд

Нуъмон ибн Башир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Ҳалол аниқ, ҳаром ҳам аниқ. Лекин, иккисининг орасида шубҳали нарсалар мавжуд. Кимки бирор нарсанинг ҳалол ёки ҳаромлигига шубҳаланса-ю, аммо унга қўл урмаса, ҳалолга яқин иш қилган бўлур. Гуноҳ ишлар Оллоҳнинг қўриқхонаси бўлиб, унинг атрофида юрганлар билмай унинг ичига кириб қолиши мумкин».

3- боб. Шубҳали ишлар тафсири

Ҳассон ибн Абу Синон: «Художўйликдан (тақводорликдан) осонроқ нарса кўрмадим. Ўзингни шубҳалантирадиган нарсани шубҳалантирмайдирган нарса бирлан алмаштирсанг, бас!»— дедилар».

Абдуллоҳ ибн Абу Мулайка разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир қора хотин келиб:

«Мен иккаласини (Уқба бирлан ул уйланган аёлни) эмизганман, деб даъво қилди. (Уқба ўшал хотиннинг сўзига ишонмаётганлигини) Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга айтган эрди, ул зот унга эътироз билдирдилар. Сўнг, табассум қилиб: «Қандай уни хотин қилурсан? Ахир, иккалангизни ҳам эмизганлигини айтибди-ку!»— дедилар. Уқба уйланган аёл Абу Иҳобнинг қизи эрди».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Утба ўз укаси Саъд ибн Ваққосга васият қилиб: «(Замъа чўрисининг) боласи мендан, уни сенга топшираман, уни қарамоғингга ол!»— деди. Макка фатҳ қилинган йили Саъд болани ўз қарамоғига олди ва: «Бу акамнинг ўғли, уни ўз қарамоғимга олишимни акам менга васият қилган»,— деди. Шунда Замъанинг ўғли Абд ибн Замъа ўрнидан туриб: «Бул менинг укам ва отамнинг жориясининг ўғли, у отамнинг тўшагида дунёга келган», — деди. Улар бир-бирларини етаклашиб, Жаноб Расулulloҳнинг ҳузурларига боришди. Саъд: «Ё Расулаллоҳ, бу акамнинг ўғли бўлиб, уни ўз қарамоғимга олишимни менга васият қилган», — деди. Абд ибн Замъа эрса: «Бу менинг укам ҳамда отамнинг жориясининг ўғли, у отамнинг тўшагида бунёд бўлган» - деди. Жаноб Расулulloҳ: «Эй Абд ибн Замъа, бу бола сенга, зеро фарзанд тўшак эгасиникидир, фоҳиша эрса боладан маҳрум этилгай»,— дедилар. Сўнгра, Савда бинти Замъанинг Утбага ўхшашлигини куриб: «Эй Савда, ундан юзингни беркит!» — дедилар. Кейин, бола Оллоҳ таоло даргоҳига рихлат қилгунга қадар ҳам Савдани кўрмади».

Адий ибн Ҳотим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан миъроз бирлан ов қилмоқ ҳақида сўрадим (миъроз – бир томонига темир учлик ўрнатиладиган ёғоч ёки калтак) Жаноб Расулulloҳ: «Унинг учи бирлан жароҳат етказилган бўлса еявер. Агар ён томони бирлан жароҳат етказилиб ўлдирилган бўлса, ема, чунки ҳаром ўлган бўлади», — дедилар. Мен: «Агар итимни «бисмилло» деб қўйиб юборган бўлсам-у, унинг (овнинг ёнида «бисмилло» айтилмаган бошқа ит ҳам) турган бўлса ва овни қайси бири ушлагани маълум бўлмаса, ўша овнинг гўштини еса бўладими, йўқми?»— деб сўрадим. Жаноб Расулulloҳ: «Унда овнинг гўштини ема, чунки сен ўз итингга бисмилло айтгансан, бегона итга еса айтмагансан», — дедилар.

4-боб. Шубҳали нарсалардан ўзни йироқ тутмоқ ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам йўлда кетаётиб ерда тушиб етган бир хурмога кўзлари тушади-да: «Агар (бошдан) садақа қилиб ташланмаганлигани билганимда эрди, уни еяверган бўлардим», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ: «Тўшагимга тушиб қолган хурмонинг садақа эмаслигини билсам, еяверган бўлардим», — деганлар».

5-боб. Кўнгилни хавотирга солгувчи айрим нарсаларни шубҳали деб ҳисобламаган зот ҳақларида

Ибод ибн Тамимнинг амакилари Жиноб Расулulloҳга бир киши хусусида шикоят қилиб: «Намоз вақтида бир кишининг орқасидан ел чиққандек бўлди, унинг намози бузилдими ёки йўқми?» — деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам «Бундай ҳолда елнинг овозини эшитмагунча ёки ҳидини сезмагунча намозни бузмаслик керак», — дедилар».

Аз-Заҳрий бу ҳақда: «Расулulloҳ: «Елнинг ҳидини сезмагунча ёки овозини эшитмагунча, қайта таҳорат қилинмайди, деганлар», — дедилар.

Ойша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Бир қавм Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулаллоҳ, бизга бир қавм гўшт олиб келиб туради. Лекин, биз ул гўшт «бисмилло» айтиб сўйилган ҳайвоннинг гўштини ёки йўқми, билмаймиз», — дейишди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ўзларингиз «бисмилло» айтиб еверинглар!»— дедилар».

6-боб. Оллоҳ таолонинг «Агар бирор тижорат ёки тамошони кўриб қолсалар, ўша томон кетиб қоладилар» деган қавли ҳақида

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир куни биз Жаноб Расулуллоҳ бирлан бирга намоз ўқиб турган эрдик. Шом тарафдан озиқ-овқат ортилган карвон келиб қолди. Буни кўрган намозхонлар дув этиб ўша ёққа кетишди. Жаноб Расулуллоҳ бирлан фақат 12 кишигина қолди. Шунда юқоридаги оят нозил бўлди».

7-боб. Мол-дунёни қай йул бирлан топганининг фарқига бормайдиганлар ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Одамларга шундай замон келадики, инсон ўз топган молу дунёсини ҳалол йўл бирлан топдими ёки ҳаром йул бирлан топдими, иши бўлмай қўяди», - дедилар».

8-боб. Қуруқликда савдо-сотик қилмоқлик ва Оллоҳ таолонинг «Уларни (пок, художуй инсонларни) на савдо-сотик ва на бошқа нарсалар Оллоҳнинг зикридан чалғита олур...» («Нур» сураси, 37-оят) деган қавли хусусида

Қатода: «Бир қавм савдо-сотик ва тижорат бирлан шуғулланарди, лекин Оллоҳнинг ҳақини адо этиш вақти келганда, то уни тўла-тўқис бажармагунча, бошқа ишга қўл урмасди», — дедилар.

Абу Минҳол: «Мен тилла ва кумуш бирлан савдо қилардим. Шул ҳақда Зайд ибн Арқамдан сўрагандим, у: «Жаноб Расулуллоҳнинг замонларида дўконларимиз бўлиб, олтин ва кумуш бирлан савдо қилардик. Жаноб Расулуллоҳдан шу ҳақда сўраганимизда: «Қўлдан-қўлга ўтса (яъни, нақдга нақд бўлса), майли, лекин насияга сотиш ярамайди» — деб айтдилар», — деди.

9-боб. Тижорат ишларига берилиб кетиш ва Оллоҳ таолонинг: «Намоз тугагач, ўз тирикчиликларингиз бирлан банд бўлингизлар ва Оллоҳнинг фазлу карамидан умидвор бўлингизлар» деган қавли ҳақида

Абу Мусо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига кириш учун уч марта изн сурадим. Аммо, ул киши ниҳоятда банд бўлганлари сабабли менга ҳадеганда рухсат беравермадилар. Шунинг учун орқамга қайтиб кетдим. Ҳазрат Умар ишларини тугатиб: «Боя Абдуллоҳ ибн Қайснинг овози эшитилгандек бўлдими? Айтингизлар, кирсин!»— дебдилар. Сўнг, қайтиб кетганимни эшитиб, мени чақиртирибдилар. Мен Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига кириб: «Агар бизга изн берилмаса, қайтиб кетмоқлик буюрилгандур»,— дедим. Ҳазрат Умар: «Бу гапингизга гувоҳ келтирингиз!» — дедилар. Кейин, мен ансорлар ўлтирган жойга бориб, Ҳазрат Умарнинг гапларини айтдим. Улар: «Бунга фақат энг ёшимиз Абу Саид ал-Худрий гувоҳлик бера олур», — дейишди. Мен Абу Саид ал-Худрийни олиб, Ҳазрат Умарнинг ҳузурларига бордим. (Абу Саид гапимнинг тўғрилигига гувоҳлик бергач), Ҳазрат Умар: «Бозорларда бор-барака қилиш бирлан овора бўлиб, Жаноб Расулуллоҳнинг бул муборак

амрларини эшитмоқдан бенасиб қолган эрканман», — дедилар».

10-боб. Денгиз орқали (бирор юртга бориб) тижорат қилмоқлик ҳақида

Матар: «Денгиз орқали (бирор юртга бориб) тижорат қилмоқликнинг зарари йўқ, Оллоҳ таоло Қуръонда унинг хусусида зикр қилган барча гаплар фақат ҳақиқатдур» — дедилар-да, «Сиз унда (денгизда сувни) ёриб кетаётган кемаларни кўрурсиз. (Оллоҳ ўзининг) фазлу марҳаматидан (ризқу рўз) ишашингиз (ва берган неъматларига) шукр қилишингиз учун (сизларга денгизларни бўйинсундириб қўйди)» деган оятни тиловат қилдилар.

11-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Эй мўминлар, касб қилиб топган нарсаларингизнинг ҳалол-покизаларидан... эҳсон қилиб турингизлар» («Бақара» сураси, 267-оят)

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар аёл яхши ният бирлан ўз уйидаги егуликлардан садақа (хайр-эҳсон) қилса, унга хайр қилгани учун, эрига ишлаб топиб келгани учун савоб теккайдур, шунингдек хазиначи ҳам савоб олгайдур, барчалари баробар савоб олгайлар»,— дедилар».

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар аёл эри ишлаб топган нарсалардан унинг буйруғисиз яхши ниятда нафақа (садақа) қилса, бундан тегадирган савобнинг ярмиси эриникидир», — дедилар».

12-боб. Ризқи улуғ булишини истаган одам ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки ризқи улуғ бўлмоғини ёки номи узоқ вақт эсланмоғини истаса, қариндош-уруғларига яхшилик (хайр-эҳсон) қилиб турсин!»— дедилар».

13-боб. Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг насияга нарса олганлари тўғрисида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам аҳли аёлларининг емаги учун бир яҳудийдан насияга таом (арпа уни) олдилар ва эвазига темир совутларини гаровга қолдирдилар».

Анас разияллоҳу анҳу бир куни Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг уйларига арпа нон ва думба ёғи олиб борибдилар. Ўша куни Жаноб Расулulloҳ Мадинадаги бир яҳудийга темир (қалқон) совутларини гаровга қуйиб, ундан аҳли аёллари учун арпа уни олган эрканлар. Анас разияллоҳу анҳу (бир неча кун бурун) пайғамбаримизнинг: «Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хонадонида бир сиқим бугдой ҳам, бир дона дон ҳам қолмади», — деганларини эшитибдилар. Ўшанда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хотинлари 9 та эркан.

14-боб. Кишининг касби ва ўз қўли бирлан меҳнат қилиши ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Абу Бакр Сиддиқ халифа бўлганларида: «Менинг ўз касбим борлигини қавмимиз яхши билур. Мен гарчи мусулмонлар ишлари бирлан банд бўлсам ҳам, шу касбим орқали оила тебратурман», — дедилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Менинг саҳобаларим ўз касблари меҳнатлари билан тирикчилик қилурлар», — дедилар».

Миқдод разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Ҳеч ким ўз қўли билан топган ризқдан кўра лаззатлироқ таом емаган. Оллоҳнинг пайғамбари Довуд алайҳиссалом ҳам ўз қўлларининг меҳнати билан тирикчилик қилганлар», - дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Бир кучоқ ўтин териб, бозорга орқалаб олиб бориб, сотиб тирикчилик қилган одам тиланчилик билан қўл чўзиб кун кўрган одамдан афзал», — дедилар.

15-боб. Савдо-сотикда энгиллик туғдириш ва олижаноблик қилиш ҳақида. Кимки ҳақини талаб қилса, инсоф билан талаб қилсин!

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бирор нарса сотишда ёки харид қилишда ёхуд бирор ҳукм чиқаришда олижаноблик кўрсатган одамни Оллоҳ таоло ўз раҳматига олур», — дедилар».

16-боб. Қарзини узишга қурби етадирган кишига муҳлат берган одам ҳақида

Ҳузайфа разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Фаришталар сизлардан олдин ўтиб кетган бир одамнинг руҳини ушлаб: «(У дунёда) бирор хайрли иш қилганмидинг?»— деб сўрашибди. Бояги одам: «Қарзини узишга қурби етадирган кишига муҳлат берингизлар, ночорнинг эрса қарзини кечиб юборингизлар, шояд Оллоҳ таоло ҳам бизнинг гуноҳимиздан ўтса!»— деб болаларимга буюрардим»— деб жавоб берибди. Шунда Оллоҳ таоло ҳам унинг у дунёда гуноҳидан ўтибди».

17-боб. Қарзини узишга қурби етмайдиган кишининг қарзини кечиб юборган одам ҳақида

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бир тожир (савдогар) одамларга қарз берарди. Агар ночор одамларга қарз берса, қўл остидагиларга: «Унинг қарзидан ўтиб қўя қолинглар, шояд Оллоҳ таоло ҳам бизнинг гуноҳимиздан ўтса!»— дерди. Шунга биноан унинг хизматчилари ночорларнинг қарзини кечиб юборардилар. Шунинг учун Оллоҳ таоло у дунёда ўша савдогарнинг гуноҳидан ўтди».

18-боб. Олувчи ва сотувчининг бир-бирларига фирромлик қилмасликлари лозимлиги ҳақида

Ал-Адо ибн Холид разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам: «Агар сотувчи ўз молининг айбини яширмаса ҳамда олувчи ҳам пул беришда фирромлик қилмаса, (бундай) савдода барака бўлур. Агар ҳар иккала томон ҳам бир-бирига фирромлик қилса, бундай савдода барака бўлмас!»— дедилар».

Ал-Адо ибн Холид ривоят қиладилар: «Набий саллalloҳу алайҳи ва саллам «Бу Муҳаммад Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг Ал-Адо ибн Холиддан харид қилган (сотиб олган) нарсаси бўлиб, муслим билан муслим ўртасидаги савдо-сотикдур. Унда на бирор зоҳирий ва на бирор ботиний айб ва на бирор камомат бор» деб ўзиб бердилар».

Одамлар Иброҳимга баъзи оқ танли чўрилар бирлан савдо қилувчиларнинг «Хуросон ва Сижистон орийлари» деб аталиши ҳақида сўзлашиб: «Фалончи кеча Хуросондан келди, фалончи эрса бугун Сижистондан келди»— (дейишди). Иброҳим бундайлардан қаттиқ нафратландилар.

Уқба ибн Омир разияллоҳу анҳу: «Ўз молининг айбини яширган ҳолда савдо қилиш ҳалол эрмас», — дедилар.

Ҳаким ибн Ҳизом разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар сотувчи ўз молининг айбини яширмаса ва харид қилувчи ҳам (пул беришда) фирромлик қилмаса, бундай савдода барака бор, агар ҳар иккала томон ҳам бир-бирига фирромлик қилса, бундай савдода барака бўлмайди (савдо ҳалолликни ёқтиради)», — дедилар».

Ҳаким ибн Ҳизом разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Икки киши ўртасидаги савдо-сотик ҳар иккала томон учун ҳам, то улар бир-бирлари бирлан келишиб олгунча, ихтиёрийдир. Агар улар бир-бирларига рост сўзлаб, молнинг айбини яширмасалар, фирромлик қилмасалар, бундай савдода барака бўлур, агар молнинг айбини яширсалар ва бир-бирларини алдасалар, савдоларида барака бўлмас!»— дедилар».

19-боб. Гўшт сотувчи ва қассоб ҳақида

Абу Масъуд разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Шуъайб ансорий ўзининг қассоб ғуломи қошига келиб, 5 кишилиқ овқат тайёрла! Мен Жаноб Расулulloҳни чақирмоқчиман, чунки ул зотнинг юзларида очлик аломатини кўрдим деди. Кейин, у Жаноб Расулulloҳ бошлиқ беш кишини меҳмонга таклиф этди. Лекин уларга яна бир киши эргашиб келди. Шунда Жаноб Расулulloҳ Абу Шуъайбга: «Бул одам биз бирлан (эргашиб) келаверди. Рухсат берсанг, уйингга кирур, йўқ десанг, қайтиб кетур», — дедилар. Уй эгаси: «Майли, кираверсин!»— деди».

20-боб. Савдо-сотикда алдов ва молнинг нуқсонини яширмоқлик нени барбод қилур?

Ҳаким ибн Ҳизом разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Агар сотувчи ўз молининг айбини яширса ва олувчи ҳам фирромлик қилса (яъни, сотувчи ва олувчи бир-бирига фирромлик қилса), ундай савдода барака бўлмас! Агар сотувчи ва олувчи бир-бирига рост гапирса, бир-бирини алдамаса, бундай савдода барака бўлур!» - дедилар».

21-боб. Оллоҳ таолонинг қавли: «Эй мўминлар, (берган қарзларингизни) бир неча баробар қилиб олиш бирлан судхўрлик қилмангизлар! Оллоҳдан қўрқингизлар, (шунда) шояд нажот топсангизлар!» («Оли Имрон» сураси, 130-оят).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Шундай замон келурки, унда одамлар ҳалол йўл бирлан ризқ-рўз топаётирларми ёки ҳаром йул бирланми, фарқига бормай қўюрлар», — дедилар».

22-боб. Судхўрлик, унинг гувоҳи (шоҳиди) ва уни қўйгувчи. Ҳамда бу ҳақда Оллоҳнинг: «Судхўр бўлган кимсалар қиёмат куни жин чалган мажнун каби турадилар. Бунга сабаб уларнинг: «Савдо-сотик ҳам судхўрликнинг ўзи-ку!»— деганларидир. Ҳолбуки, Оллоҳ савдо-сотикни ҳалол ва судхўрликни ҳаром қилган.

Бас, кимки ўзига Оллоҳдан мавъиза (насиҳат) етгач, судхўрликдан қайтса, у ҳолда аввал ўтгани ўзига ва унинг иши Оллоҳга (топширилади, яъни Оллоҳ хоҳласа авф этади), ва ким (судхўрликни) давом эттирса, улар жаҳаннамийдурлар ва унда абадий қолажақлар («Бақара» сураси, 275-оят) деган қавли ҳақида

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Бақара» сурасининг (судхўрлик ҳақидаги) охирги оятлари нозил бўлганда, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларни масжидда кўпчиликка қироат қилдилар, сўнг ичимликлар бирлан савдо қилишни таъқиқладилар».

Сумра ибн Жундуб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Бу кеча тушимда икки киши (фаришта)нинг ҳузуримга келганларини кўрдим. Улар мени бир муқаддас жойга олиб бордилар. Йўлда бир қон оқар дарёга дуч келдик. Дарёнинг ўртасида унинг қирғоғида ҳам биттадан одам бўлиб, дарёнинг қирғоғидаги одамнинг қўлида (анча) тош бор эрди. Дарёнинг ўртасидаги одам қирғоққа чиқишга ҳар қанча интилмасин, қирғоқдаги одам унинг оғзига тош отиб, турган жойига қайтарар эрди. Мен улардан (фаришталардан): «Булар ким?»— деб сўрагандим: «Қон дарёсининг ўртасида турган киши судхўрлик бирлан тирикчилик қилган одамдур»— деб жавоб беришди.

23-боб. Судхўр хусусида Оллоҳ таолонинг: «Эй мўминлар, Оллоҳдан қўрқингиз ва агар чиндан ҳам мўмин бўлсангиз, судхўрликни тарк қилингиз! Агар (фармонимизни) бажармасангиз, у ҳолда Оллоҳ ва унинг Расули томонидан (сизларга) уруш эълондур! Агар тавба қилсангиз, сармоянгиз ўзингизга— золим ҳам, мазлум ҳам бўлмасиз. Агар (қарздор) ночор бўлса, бойигунча кутингиз! Агар билсангизлар, (берган қарзингизни) садақа қилиб юборишингиз ўзингиз учун яхшидир. Ва (барчангиз) Оллоҳга қайтариладиган кундан қўрқингиз! Сўнгра, ҳар бир жонга қилган амалига яраша тўла жазо берилур ва ҳеч кимга зулм қилинмас» («Бақара» сураси, 278—281-оятлар) деган қавли ҳақида

Ибн Аббос: «Булар Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга нозил бўлган охирги оятлардур», — дейдилар».

Абу Жухайфа ривоят қиладилар: «Мен отамнинг зулук солиб (ёки қортиқ бирлан) даволовчи бир қул сотиб олганларини кўриб, (нега бундай қилганларини) сўрадим. Шунда ул киши: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ит учун ва қон олганлик учун ҳақ олишдан, баданга игна билан аломатлар чиздириш ва чизишдан ҳамда судхўрликдан қайтардилар ва мусаввирни лаънатладилар», — дедилар». (Абу Жухайфанинг оталарининг қортиқчи қул сотиб олганларининг боиси шуки, қулга қон олганлиги учун ҳақ тўланмайди, чунки у қулдур. Аммо, 4-жилднинг 18-бетидаги 13-бобда келтирилган ҳадисда Жаноб Расулulloҳ қортиқчига ҳақ берганлар. Эҳтимол, ул зот буни кейинчалик таъқиқлаган бўлишлари мумкин).

24-боб. «Оллоҳ судхўрлик(дан орттирилган фойда)ни йўқ қилиб (яъни, судхўрга юқтирмай), садақаларни (яъни, уларнинг савобини) зиёда қилур. Оллоҳ ҳеч бир кўрнамак (судхўр) гуноҳкорни севмас!» («Бақара» сураси, 276-оят)

Абу Хурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «(Савдодаги ёлғон) қасам, гарчи молнинг бозорини чаққон қилса-да, баракани йўқ қилур», — дедилар».

25-боб. Савдо-сотикда қасам ичмоқликнинг макруҳлиги ҳақида

Абдуллоҳ ибн Абу Авфо разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир одам бозорда бир матони ўлчатиб олиб, пулини бердим, деб Оллоҳ номи бирлан қасам ичди. Ваҳоланхи, у матонинг пулини тўламаган эрди. Бу бирлан у бир мусулмонни чув туширмоқчи бўлди. Шунда «Дарҳақиқат, Оллоҳга берган аҳду қасамларини арзимас пулга сотиб юборадиган кимсалар учун охиратда ҳеч бир насиба йўқдур» деган оят нозил бўлди».

26-боб. Бўёқчи ҳақида

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «...бу ернинг ўт-ўланларини юлмоқ ҳаромдир», — дедилар».

Аббос эрса: «Жаноб Расулulloҳ: «Изхирдан бошқасини юлмангизлар», — дедилар» — деб қўшиб қўйдилар.

Али разияллоҳу анҳу бундай дейдилар: «Ўлжалардан менинг улушимга берилган бир қари урғочи туям бор эрди. Кейин, Жаноб Расулulloҳ менга хумсдан яна бир қари урғочи туя бердилар. Жаноб Расулulloҳнинг қизлари Фотимага уйланмоқчи бўлганимда Бану Қайнуқоъ қабиласидан бўлмиш бир бўёқчи бирлан келишиб олдим, у мен бирлан бирга бўёқчилар ҳузурига бориб, изхирларимни яхшироқ нарҳда уларга сотиб берадирган бўлди. Мен унинг пулини тўйимга ишлатмоқчи эрдим».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Оллоҳ таоло Маккани муқаддас қилгандур. Маккада уруш қилмоқ ва одам ўлдирмоқ мендан аввал ҳам ҳалол бўлмаган ва мендан кейин ҳам ҳеч кимга ҳалол бўлмас. Менга бу ерда бир соатгина уруш қилишга рухсат берилди. У ҳеч қачон бўшаб (ҳувиллаб) қолмас. Шу соатдан бошлаб бу ернинг ўт-ўланларини юлмоқ, дарахтларини кесмоқ, йўқотилган (тушиб қолган) нарсани эгасини қидириб топширмоқдан ўзга ниятда олмоқ ҳаромдир», — дедилар. Шунда Аббос ибн Абдуллоҳ ибн Мутталиб: «Изхирни мустасно қилингиз, чунки ундан бўёқ оламиз ва уни уйларимизнинг томига ишлатамиз», — дедилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ: «Изхирдан бошқасини юлмангизлар!»— деб қўшиб қўйдилар».

27-боб. Темирчи ҳақида

Хаббоб разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жоҳилият даврида темирчилик қилардим. Ал-Ос ибн Воил мендан қарздор эди. Қарзимни талаб қилиб борган эрдим, у менга: «Муҳаммадга куфр келтирсанг, қарзимни тўлайман», — деди. Мен: «Оллоҳ жонингни олиб, Қиёматда қайта тирилтиргунига қадар ҳам Муҳаммадга куфр келтирмасман!»— дедим. «Ундай бўлса, мен ўлиб, қайта тирилганимча ўз ҳолимга қўй! Қайта тирилганимда менга яна молу дунё ва бола-чақа ато этилур, ўшанда қарзимни узурман», — деди. Шу воқеадан сўнг, қуйидаги оят нозил бўлди: «(Эй Муҳаммад), Бизнинг оятларимизга куфр келтириб, «Қасамки, албатта (охиратда ҳам) менга мол-мулк ва бола-чақа ато этилур» деган кимсани кўрдингизми?! У ғайбдан хабардор бўлдимикин ё Раҳмон даргоҳидан аҳду паймон олдимикин?!» («Марям» сураси, 77—78-оятлар).

28-боб. Тикувчи ҳақида

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир тикувчи Жаноб Расулulloҳни ўзи пиширган (тайёрлаган) таомга таклиф этди. Мен ҳам Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга бордим. Тикувчи Жаноб Расулulloҳнинг олдиларига нон ҳамда сут гўшт ва

ошқовоқдан қилинган шўрва келтирди. Жаноб Расулulloҳ ошқовоқ шўрвани иштаҳа бирлан тановул қила бошладилар. Ўшандан бери мен қовоқни жуда хуш кўраман».

29-боб. Тўқувчи ҳақида

Абу Ҳозим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир аёл бурда олиб келди. Саҳд ибн Саъд: «Бурда нималигини биласизларми?»— деб саҳобалардан суради. Саҳобалар: «Ҳа, биламиз, бурда — четига попук тўқилган шамладир», — дейишди. Ҳалиги аёл: «Ё Расулаллоҳ, буни сизга атаб ўз кўлим бирлан тўқиганман», — деди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзлари муҳтож бўлганликлари учун ҳам уни олдилаар, сўнг (ичкарига кириб), изор ўрнида кийиб, бизнинг олдимизга чиқдилар. Шунда қавмдошлардан бири: «Ё Расулаллоҳ, шуни менга кийдилинг!»— деди. Жаноб Расулulloҳ: «Майли», — дедилар. Ўша киши Оллоҳ таоло истаганча мажлисда ўлтириб, сўнг қайтиб кетди. Расулulloҳ бурдани ўраб, кетидан унга бериб юбордилар. Кейинчалик, қавмдошлари унга: «Яхши иш қилмадинг, ул зотнинг бирор нарса сўраган кишига «йўқ» демасликларини яхши билардинг-ку!» - дейишди. У: «Оллоҳ таоло ҳақи, мен бурдани ўлганимда ўзимга кафанлик бўлсин, деган ниятдагина сўраган эрдим», — деди. Саҳл ибн Саъд; «Дарҳақиқат, ўша бурда унга кафан бўлди», — деган эди».

30-боб. Дурадгор ҳақида

Абу Ҳозим разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Одамлар Саҳл ибн Саъд ҳузурига келиб минбар борасида сўрашди. Шунда Саҳл уларга: «Жаноб Расулulloҳ бир аёлга одам юбордилар. У келгач: «Дурадгор ғуломинга буюргил, менга устида ўлтириб ваъз айтмоғим учун бир минбар ясаб берсин!»— дедилар. Аёл ғуломига буюриб эрди, у юлғун ёғочидан минбар ясаб берди. Сўнг, аёл уни Жаноб Расулulloҳга юборди. Ул зот унда ўлтириб ваъз айтдилар».

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир ансория аёл Жаноб Расулulloҳга: «Ё Расулаллоҳ, ваъз чоғида ўлтиришингиз учун бир нарса ясатиб берайми, чунки менинг дурадгор ғуломим бор», — деди. Жаноб Расулulloҳ: «Агар хоҳласанг, майли, унга айт, менга бир минбар ясаб берсин!»— дедилар. Жумъа куни Жаноб Расулulloҳ (янги) минбарга чиқиб ўлтирдилар. Шунда Жаноб Расулulloҳ илгари ёнида туриб (ёки устига чиқиб) ваъз айтган хурмо тўнкаси шул қадар ўксиниб йиғладики, ҳатто ёрилиб-ёрилиб кетадигандек туюлди. Жаноб Расулulloҳ буни эшитиб минбардан тушдилар-да, тўнкани бағрларига босдилар. Шундан сўнг, тўнка хўрсина-хўрсина юпаниб қолган гўдак каби аста-секин тинчланди. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ: «Илгари эшитган ваъзларни кўмсаб йиғлади», — дедилар».

31-боб. Имомнинг ўзига керакли нарсаларни шахсан ўзи сотиб олмоғи ҳақида.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрат Умардан (бир) туя сотиб олдилар».

Абдурраҳмон ибн Абу Бакр разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир мушрик қўй олиб келганди, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам уни сотиб олдилар. Жобирдан эрса туя сотиб олдилар».

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир яҳудийдан насияга таом сотиб олдилар ва ўрнига ўзларининг темир совутларини вақтинча

гаровга қўйдилар».

32-боб. Улов сотиб олиш ҳақида. Агар биров бир кишининг миниб келаётган уловини сотиб олса, улов (ўшал киши манзилига етиб олиб, ундан тушгунига қадар сотиб олинган ҳисобланадими?)

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам: «Уни (яъни, асов) туянгни менга сот!»—дедилар».

Жобир разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен Жаноб Расулulloҳ бирлан бирга ғазотда эрдим. Туям чарчаганидан имиллаб келарди. Шунда Жаноб Расулulloҳ кетимдан етиб келиб: «Жобир!»— дедилар. Мен: «Лаббай, ё Расулаллоҳ!»— дедим. Ул зот: «Нечун секин кетаётирсан?»— дедилар. Мен: «Туям чарчаганидан имиллаб қолди. Шунинг учун орқада қолиб кетдим», — дедим. Сўнг, Набий саллалллоҳу алайҳи ва саллам туяларидан тушиб, қўлларидаги (асо) бирлан туямни ниқтадилар-да: «Қани энди туянгга мин-чи!»— дедилар. Мен туямга минган эрдим, у лўкиллаб югуриб кетди. Мен Жаноб Расулulloҳдан илгарилаб кетмаслик учун туямнинг жоловини тортиб бордим. Жаноб Расулulloҳ менга: «Уйландингми?»— дедилар. Мен: «Ҳа, ё Расулаллоҳ, уйландим», — дедим. Жаноб Расулulloҳ: «Бокирагами ёки жувонгами?»— дедилар. Мен: «Жувонга», — дедим. Ул зот: «Бокира қизга уйланганинда, бир-бирларингиз бирлан ҳазил-ҳузил қилиб юрган бўлардингиз», — дедилар. Мен: «Сингилларим кўп. Шунинг учун, уларни ювиб-тараб, уларга оналик қила оладиган аёлга уйландим», — дедим. Ул зот: «Сен уйингга кетаётирсан, етиб борганинда фикру ўйингда жимоъ бўлсин!» (яъни, «Фарзандли бўлмоғинг керак!») — дедилар. Кейин: «Туянгни сотасанми?»— дедилар. «Майли», — дедим. Жаноб Расулulloҳ уни мендан бир уқияга сотиб олдилар. Сўнг, туяларини қамчилаб, тезлаб кетдилар-да, шаҳарга мендан илгари етиб бордилар, мен ул ерга эрталаб кириб бордим. Сўнг, масжидга борган эрдим, ул зотнинг масжид эшиги олдида турганларини кўрдим. Жаноб Расулulloҳ: «Ҳозир етиб келдингми?»— дедилар. Мен: «Ҳа», — дедим. «Масжидга кириб икки ракъат намоз ўқиб чиқ!»— дедилар. Намоз ўқиб чиққанимдан кейин, Билолга қараб: «Бир уқия (дирҳам) ўлчаб бер!»— дедилар. Билол менга бир уқия ўлчаб бердилар. Пулни олиб, эндигина йўлга тушган эрдим, Жаноб Расулulloҳ мени тўхтатдилар. Дарҳол хаёлимдан «Ҳозир туямни қайтариб берадилар» деган фикр ўтди. Бу эса мен учун жуда нохуш эрди. Айтганимдек, Жаноб Расулulloҳ: «Туянгни ол, унинг ҳақи ҳам ўзингга»— дедилар».

33-боб. Жоҳилият давридаги бозорлар ва одамларнинг Ислом даврида ҳам у ерларда савдо-сотиқни давом эттирганлари ҳақида

Ибн Аббос ривоят қиладилар: «Укоз, Мажанна ва Зулмажоз жоҳилият давридаги энг катта бозорлардан ҳисобланарди. Ислом жорий бўлгандан кейин, одамлар бу бозорларда савдо-сотиқ қилишни гуноҳ, деб ҳисобладилар. Шунда Оллоҳ таоло: «Ҳаж мавсумларида (кунларида) савдо-сотиқ бирлан шуғулланиш сизларга гуноҳ эрмас» деган ояти каримаси нозил (Бу оятни Ибн Аббос қироат қилдилар).

34-боб. Истисқо дардига чалинган ёки қўтир туя ҳақида. Истисқо дардига чалинган туяни сотиш ҳар қандай ҳолда ҳам мақсадга хилофдир

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир одамдан икки киши эгалик қилгучи туяни сотиб олдим. Туя қўтир эркан. ўша одамнинг шериги келиб: «Шеригим сизга айби бор туяни алдаб сотибди», — деди. Мен: «Туяни олиб келингизлар-чи!» — деб буюрдим. Кейин,

фикримдан қайтиб: «Қўяверингизлар, Жаноб Расулulloҳ: «Бир-бирларингизга адоват қилмангизлар!» — деб айтганлар» — дедим».

35-боб. Фитна содир бўлган чоғда ва бошқа пайтларда қурол сотиш ҳақида. Имрон ибн Хусайн фитна чоғида қурол сотмоқни макруҳ деганлар

Абу Қатода разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан Хунайн ғазотига чиққан йилимиз ул зот менга совут бердилар. Мен уни сотдим, пулига эрса Бану Салама еридан хурмо қоқи қиладирган жой олдим. Бу менинг Ислондаги биринчи бисотим эрди».

36-боб. Аттор ва мушк сотиш ҳақида

Абу Мусо ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Яхши ва ёмон суҳбатдош мисоли мушк сотгувчи ва темирчи дамгари кабидир. Бири хўшбуй ҳид таратса, иккинчиси чўғ отиб туради. Мушк сотгувчидан олган нарсанг димоғингни чоғ этса, темирчи дамгаридан чиққан чўғ ё баданингни ёки кийимингни кўйдирди ёки бирор ёқимсиз ҳид келтиради».

37-боб. Зулук (ёки қортиқ) бирлан даволовчи ҳақида

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Абу Тийба (Абу Таййиба) Жаноб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга зулук (ёки қортиқ) солди. Сўнг, ул зот унга бир соъ хурмо беришни ва оиласидан олинадиган солиқни камайтиришни буюрдилар».

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Жаноб Расулulloҳга зулук (қортиқ) солинди. Кейин, ул зот қон олдирганлари ҳақини тўладилар. Агар зулук (қортиқ) солиш ҳаром бўлса, ул зот унинг ҳақини тўламаган бўлардилар». (Бу воқеа қон олганлик учун ҳақ олиш манъ қилинмасидан бурун бўлган бўлса керак).

38-боб. Эркак ва аёлларнинг кийиши макруҳ бўлган нарсалар тижорати ҳақида

Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрати Умарга ипақдан тўқилган ҳулла бериб юбордилар. Сўнг, уни Ҳазрат Умарнинг устиларида кўриб: «Мен буни кийгин, деб эрмас, балки бирортасига сотиб фойдалангин, деб юборгандим, чунки буни охиратда насибаси йўқлар кийурлар», — дедилар».

Оиша уммул-мўминийн разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Мен суратли матодан қилинган бир ёстиқ сотиб олдим. Ул зот ўшал ёстиқни кўрибоқ ичкарига кирмай, эшик олдида туриб қолдилар. Мен Жаноб Расулulloҳнинг юзларида жирканиш аломатини сезиб: «Ё Расулаллоҳ, Оллоҳ ва унинг Расулига тавба қилдим, не гуноҳ қилиб қўйдим?» — дедим. Ул зот: «Нечун бу ёстиқ бу ерда турибди?». — дедилар, Мен: «Ўлтирасиз ёки (бошингизга) ёстиқ қиласиз, деб сотиб олгандим», — дедим. Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мана шу суратларни чизган кишиларга Қиёмат куни азоб берилгусидир. Сўнг, уларга: «Ўзингиз яратган нарсаларга ўзингиз жон ато этингиз!» - деб айтилгусидир», — дедилар. Сўнгра, ул зот: «Суратлар бор уйга фаришталар кирмайдилар» — деб қўшиб қўйдилар».

39-боб. Мол эгаси (ўз молига) нарх қўйишга барчадан кўра ҳақлидир

Анас разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Бани Нажжор, менга боғингизнинг ундаги кулба-ю хурмо дарахтлари бирлан нархини айтингизлар!» — дедилар».

40-боб. (Сотувчи бирлан харидор молнинг ўзлари) ихтиёр (қилган нархини) қай вақтга қадар (бир-бирларига таклиф қилмоқлари) жоиз?

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Сотувчи бирлан харидор молнинг ўзлари ихтиёр қилган нархини савдолашиб турган жойларини тарк қилгунларига қадар бир-бирларига таклиф қилмоқлари лозимдур, бошқача қилиб айтганда, иккаласининг ўрталаридага савдо ихтиёрий бўлмоғи даркор (яъни, савдолашиб турилган жойдан жилмай туриб харидор сотувчига: «Мен таклиф қилган нархни ихтиёр қилсанг, сот!» — демоғи ёхуд сотувчи харидорга: «Мен таклиф қилган нархни ихтиёр қилсанг, ол!» — деб айтмоғи керак)».

Нофий разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Ибн Умар ўзларига билан бирор нарсани харид қилсалар, дарҳол сотувчини тарк қилур эрдилар».

Бу ерда юқоридаги ҳадис такрорланган.

41-боб. Сотувчи бирлан харидор молнинг ўзлари ихтиёр қилган нархини бир-бирларига таклиф қилмасалар, савдо жоиз бўлурми?

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Сотувчи бирлан харидор молнинг ўзлари ихтиёр қилган нархини савдолашиб турган жойларини тарк қилгунларига қадар бир-бирларига таклиф қилмоқлари лозимдур, бошқача қилиб айтганда, савдолашиб турилган жойдан жилмай туриб харидор сотувчига: «Мен таклиф қилган нархни ихтиёр этсанг, сот!» — демоғи ёки сотувчи харидорга: «Мен таклиф қилган нархни ихтиёр этсанг, ол!» — деб айтмоғи керак».

42-боб. Сотувчи бирлан харидор молнинг ўзлари ихтиёр қилган нархини савдолашиб турган жойларини тарк қилгунларига қадар бир-бирларига таклиф қилмоқлари лозим

Ҳаким ибн Ҳизом разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қидилар: «Сотувчи бирлан харидор молнинг ўзлари ихтиёр қилган нархини савдолашиб турган жойларини тарк қилгунларига қадар бир-бирларига таклиф қилиб, (сўнг ўрталаридаги савдонинг бўлиши ёки бўлмаслигани қатъий маълум қилмоқлари) лозимдур. Агар ҳар иккала томон ҳам ҳалоллик қилса, яъни сотувчи молнинг нуқсонини яширмаса ва харидор пул тўлашда фирромлик қилмаса, уларнинг савдоси баракали бўлур. Башарти улар бир-бирларини алдасалар, яъни сотувчи ўз молининг нуқсонини яширса ва харидор унга пул тўлашда фирромлик қилса, ўрталаридаги савдодан барака кўтарилур».

43-боб. Агар сотувчи бирлан харидордан қайси бири, ўзаро савдолашилгандан сўнг, иккинчисининг мол нархи хусусидаги таклифини қабул қилса, савдо вожиб (амалга оширилмоғи лозим) бўлур

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қидилар: «Агар икки киши (бирор мол хусусида) ўзаро савдолашса,

улардан ҳар бири савдолашиб турган жойини тарк қилгунига қадар иккинчисига молнинг ўзи ихтиёр қилган нарҳини таклиф қилмоғи ва иккаласи муайян бир нархга келишиб, савдони битирмоқлари лозимдур. Бошқача қилиб айтганда, бири иккинчисининг мол нарҳи хусусидаги таклифини қабул қилур. Шунда, гарчи иккаласи ўзаро савдолашгандан сўнг, (келиша олмай), турган жойларини тарк қилсалар-да, савдони амалга оширмоқлари даркордур. Агар иккаласидан бири савдолашиб турган ерини тарк қилмаса ҳам, савдони амалга оширмоқ зарурдур».

44-боб. Агар сотувчи ўзи ихтиёр қилган (нархда туриб олган) бўлса, (у бирлан) савдо қилмоқ жоиз бўлурми?

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай деб марҳамат қилдилар: «Ҳар бир сотувчи бирлан харидор ўртасидаги савдо иккаласи савдолашиб турган жойини тарк қилгунга қадар бир-бирига ўзи ихтиёр қилган нарҳни таклиф қилгандагина жоиздур».

Хумом разияллоҳу анҳу: «Китобимда «Сотувчи бирлан харидор молнинг ўзлари ихтиёр қилган нарҳини бир-бирларига уч бор таклиф қилмоқлари даркор» деб ёзилганини кўрдим. Агар сотувчи бирлан харидор ўзаро ҳалоллик қилсалар, қилган савдолари баракали бўлур ва агар ўз фойдаларини кўзлаб, бир-бирларига фирромлик қилсалар, савдоларидан барака кўтарилур», — дейдилар.

Ҳаким ибн Ҳизом юқоридаги ҳадисни Жаноб Расулulloҳга мансуб эканлигани айтганлар.

45-боб. Агар харидор бирор нарсани сотиб олгач, ўша заҳотиёқ уни сотувчининг кўзи олдида бировга ҳадя қилиб юборса ёхуд бир қулни сотиб олиб, дарҳол уни озод қилса, сотувчи унга монеълик қилмаслиги лозим

Товус разияллоҳу анҳу: «Агар харидор сотувчини муайян бир нархга кўндириб, ундан бирор мол сотиб олса-ю, сўнг уни ўзга кишига сотиб юборса, жоиздур, (чунки) ул мол ўзининг мулки бўлиб, фойдаси ҳам ўзиникидур», — дейдилар.

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Биз (саҳобалар) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирлан бирга сафарда бўлдик. Шунда мен (отам) Умарнинг ҳали минилмаган бўталоқларига миниб олган эрдим. У менга бўйсунмай, қавмнинг олдига ўтиб олиб, илгарилаб кетар эрди. (Отам) Умар эрсалар уни бақриб-чақриб ортига қайтарар, аммо у яна қавм олдига ўтиб олар, ул киши уни яна бақриб-чақриб ортига қайтарар эрдилар. Шу аснода Жаноб Расулulloҳ Ҳазрат Умарга: «Уни менга сотгил!» — дедилар. Ҳазрат Умар: «У сизники, ё Расулаллоҳ!» — дедилар. Жаноб Расулulloҳ қайта: «Уни менга сотгил!» — дедилар. Шундан сўнг, Ҳазрат Умар уни Жаноб Расулulloҳга сотдилар. Сўнг, Жаноб Расулulloҳ (менга): «Эй Абдуллоҳ ибн Умар, бу сенга ҳадя! Уни не қилсанг, ихтиёр ўзингда» — деб марҳамат қилдилар».

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Мен мўминлар амири Ҳазрат Усмонга ул кишининг Хайбардаги бир ерлари бадалига (қадимда Самуд қабиласи яшаган) водийдаги бир ерни сотдим. Ўзаро савдолашиб бўлганимиздан сўнг, мен Ҳазрат Усмон айниб қолмасинлар, деб тезда ўларидан чиқиб, ортимга қайтдим. Чунки, Жаноб Расулulloҳ «Икки ўзаро савдолашгучи савдолашиб турган жойларини тарк қилгунларига қадар молнинг ўзлари ихтиёр қилган нарҳини бир-бирларига таклиф қилиб, ўрталаридаги савдони узил-кесил ҳал қилмоқлари лозим» деган ҳадиси шарифни айнан шу йили айтган эрдилар. Ўртамиздаги савдо-

сотиқ амалга ошгач, мен ўзимни ул кишини алдагандек ҳис этиб, (қаттиқ хижолат чека бошладим). Чунки, мен ул кишини (Мадинадан) уч кечалик (йўл наридаги) Самуд ерига (яъни, Оллоҳ таоло ҳалок қилган Самуд қабиласи ерига) олиб бориб қўйган эрдим, ул киши эрсалар мени (Самуд еридан) уч кечалик (йўл наридаги) Мадинага (яъни, Жаноб Расулуллоҳнинг суюкли шаҳарлари булмиш Мадинадаги Хайбарга) олиб бориб қўйган эрдилар». (Яъни, Оллоҳ таолонинг лаънатиға учраб, ҳалок қилинган Самуд қавми яшаган водийдаги ерни Жаноб Расулуллоҳнинг суюкли шаҳарлари булмиш Мадинанинг Хайбар мавзесидаги ер бадалиға сотганлари боисида хижолат қилдилар).

46-боб. Савдода алдовнинг макрухлиги ҳақида

Ибн Умар разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Бир одам Жаноб Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламға (ҳар сафар) савдода алданиб қолишидан шикоят қилди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳар сафар савдо қилаётганинда: «Савдода алдов йўқ, деб қўй!» — дедилар».

47-боб. Бозорлар хусусида

Абдурраҳмон ибн Авф ривоят қиладилар: «Мадинаға келганимизда мен: «Бу ерда тижорат қилмоқ учун бирор бозор борми?» — деб сўрадим. Шунда менға Қайнуқоъ бозори борлигини айтишди».

Анаснинг айтишларича, Абдурраҳмон ибн Авф: «Менға бозорни кўрсатинглар!» — дебдилар.

Ҳазрат Умар: «Мен бозорларда бор-барака қилиш бирлан овора бўлиб, (Жаноб Расулуллоҳнинг бул муборак амрларини эшитмоқдан бенасиб қолибман)» — деган эрканлар.

Оиша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бир қўшин (хароб қилмоқ қасдида) Каъбаға юриш қилур. Улар Байдоъ деган ердаликларида биринчисидан охиргисигача ер ютур», — дедилар. Шунда мен: «Ё Расулаллоҳ, қандай қилиб биринчисидан охиргисигача ер ютур, ахир уларнинг ораларида бозор аҳли ва уларға мансуб бўлмаганлар ҳам бор-ку?!» — дедим. Жаноб Расулуллоҳ (менға жавобан): «Ул қўшинни биринчисидан охиргисигача, (ҳаттоки беихтиёр уларнинг орасида бўлганларни ҳам) ер ютур. Сўнг, (Қиёматда) барчалари қайта тирилтирилиб, улардан ҳар бири (ўшал вақтдаги) қасдиға (ниятиға) кўра ҳисоб-китоб қилинур», — дедилар».

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай дедилар: «Сизлардан кимнинг бўлмасин, жамоат бирлан ўқиган намози бозори ва уйда ўқиган намозидан йигирма неча марта савоблироқдур. Ва бу шунинг учунки, агар у яхшилаб таҳорат олиб, фақат намоз ўқийман, деб ва намоздан бўлак нарсаға чалғимай масжидға келса, босган ҳар бир қадами учун (Оллоҳ таоло наздида эътибори) бир даража юқори бўлур ёки қилган хатоларидан бири кечирилур ҳамда намоз ўқиётган чоғида малоикалар: «Ё парвардигоро, бул бандангни ярлақайсан, унга раҳматингни бисёр қилгайсан, унга бирор кулфат ва азият етмоғиға йўл қуймагайсан!» — деб дуо қилиб тургайлар».

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бозорда юрган эрдилар, бир одам: «Эй Абулқосим!» — деб чақирди. Жаноб Расулуллоҳ унга қараб эрдилар, у (хижолат бўлиб): «Мен (сизни эрмас), мана бу одамни чақирган эрдим», —